

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE İNGİLİZ BASINI ve KAMUOYUNDA TÜRK İMAJI

Kenan KIRKPINAR

XIX. ve XX. yüzyıl başlarında basın hem kitle iletişim aracı olarak hem de kamuoyunu etkileme ve yönlendirme açısından oldukça önemli bir rol oynuyordu. Hükümetler kamuoyunu iç ve dış olaylar açısından hazırlamayı basın yoluyla yapmak zorunda olduklarından bir kurum olarak basın var olduğu günden itibaren hükümetle diyalog içinde bulunuyordu.

İngiliz Basını bu dönemde dünyada en çok satan ve elden geldiğince her yere ulaşabilen bir konuma gelmişti. Teknik olarak da gelişmiş gazetecilik standartlarına uygundu. Kamuoyu üzerindeki başlıca etkenin basın olduğunu söylemek yine de her zaman için geçerli sayılmazdı. Örneğin basının ittifakla üzerinde yoğunlaştığı bir haber, bazan toplumun bir kesimini olumsuz etkileyebiliyordu.

Türk Milli Mücadelesi döneminde İngiliz Kamuoyu yalnız gazete, dergi, kitap ve bildiriler yolu ile aydınlatılarak yönlendirilebiliyordu. 1922'de B.B.C. (British Broad Casting Company) faaliyete geçtiğinde Milli Mücadele de aktif olarak sona ermişti. 1926'ya kadar hükümetin kontrolü altında yayın yapan B.B.C. daha sonra dört ana firma tarafından birleşilerek devralındı.

İngiliz basını incelendiğinde, dört farklı okuyucu grubunun olduğu gözlenmektedir¹.

1- Hükümet Politikası üzerinde doğrudan bilgi sahibi olmak için okunan kaliteli gazetelerin okuyucuları,

¹ K.K. Aziz, *Britain and Muslim India*, London 1963, s.10-11

2- Kendi çevresinde diğer okuyuculardan farklı olduklarını vurgulamak için ortaya çıkan okuyucu grubu,

3- Özel bir konu ile ilgili bir seri yazıyı takip için beliren okuyucu grubu,

4- Genel ilgi alanlarına hitab eden gazeteyi takip eden okuyucu grubu.

Dönemin İngiliz basınında ciddi gazete olarak da şunları görmekteyiz; The Times, Manchester Guardian, Daily Telegraph, Observer ve Sunday Times.

The Times: Bu gazeteyi okuyan kesim eski ve yeni yüksek gelirli sınıftır. Okuyucusunun büyük bir çoğunluğu muhafazakardır. İşçilerin dörtte biri, liberallerin sekizde biri gazetenin okuyucularındandır. Bu okuyucu kesim, yüksek eğitilmiş ve kültürlü insanlardan oluşmaktadır. Gazete satış açısından öyle pek popüler olmasına rağmen, kamuoyunu yönlendirmede oldukça etkilidir.

The Daily Telegraph: Yeni ve eski varlıklı kesimin büyük bir bölümü, genellikle de muhafazakar kanat tarafından okunur. The Times kadar etkili değildir.

Manchester Guardian: Bölge gazetesi olmakla beraber uluslararası bir ünü de vardır. Hiçbir partiye bağımlı olmadığı gibi karşı da değildir. Çok olumlu bir görüntüsü vardır. En çok liberaller arasında tutulmasına rağmen, diğer partililerin de ilgisini çekmektedir.

The Observer: Her pazar ekonomi çevreleri tarafından okunan bir gazetedir. Çoğunluğunu muhafazakarlar oluşturmakla beraber bütün partililer tarafından okunur. Ayrıca sol entellektüeller tarafından da okunur.

The Sunday Times: Gazetenin The Times ile bir ilişkisi olmadığı gibi, Observer'den de pek farklı bir tarafı yoktur. Daha çok aşırı sağcılar tarafından okunur.

The Daily Herald: İşçi partisi, sendikanın düşüncelerini ve ideolojisi hakkındaki yapılarla işçilerin sosyalistlerin sözcülüğünü yapar.

Diğer yandan haftalık dergilerden etkili ve ciddi olan Economic Spectator ve New Statesman vardı. Bunlar seçkin dergilerdi. Zaman ve düzen olarak da aynı yapıda idiler. Her biri tipik İngiliz karakterini

taşıyordu. Ciddiyet olarak hayli prestijleri olup, yalnız İngiltere'de değil, diğer uluslarda da bir okuyucu kitleye sahiptiler. The Economist liberal eğilimli, The Spectator ise eski Britanya özlemi üzerine kurulan bir yaklaşıma sahipti, sağ ve merkez sağ okuyucu kitlesine hitab ediyordu.

Kamuoyunu oluşturan ikinci bir kaynak ise, üç ayrı gruptan oluşan resmi kurumlardı. Bunlar parlamento tartışmaları, parlamento zabıtları ve diğer resmi bildirimlerdi. Öte yandan siyasi partilerin raporları, konferansları ve yıllıkları ile resmi bildirimleri de kamuoyunu oluşturmada etkili öğelerdi.

Hükümetin resmi bildirisi ikinci derecede önemliydi. Çünkü kamuoyunu etkilemede hükümet bildirisi belirleyici sayılmamaktaydı. Zaten hükümetin görüş ve bildirimlerini parlamento tartışmaları içinde görmek ve değerlendirmek mümkündü. Parlamento içinde önemli olan; Avam Kamarası'nda, Lordlar Kamarasında nelerin söylendiği idi. Halk bunu oldukça dikkate alırdı. Hatta parlamento koridorlarında konuşulan sözler bile kamuoyunu oluşturmada ve yönlendirmede oldukça etkili kaynaklardı.

İngiliz kamuoyundaki şekillenmede doğu ve islam dünyasını da iki gruba ayırmak mümtündür. Birincisi bunlara destek ve sempati ile bakanlar; diğeri ise olumsuz ya da düşman gözle bakanlar. Ancak bu yönetimin de sakıncaları vardır. Çünkü tam açıklayıcı olmadığı gibi kamuoyunun eğiliminin tam anlaşılmasına yardımcı da olamaz. İngiliz kamuoyu XIX. ve XX. yüzyılda statik bir görünüm içinde de değildi. Bu tarihlerde Türk-İngiliz ilişkileri devamlılık göstermiyordu. Dolayısıyla kamuoyunu oluşturan mekanizma da kendi işlevini ona göre yürütmek durumundaydı.

İngiltere'nin yönetimi altındaki müslümanların kendilerine karşı isyan etmeye başlamaları 1850'den sonra Hindistan'da görüldü². Bu tarihten sonra İngiliz kamuoyunda Hristiyan-Müslüman çatışması başladı ve İngilizler'in aklında anti-islam düşüncesi yer etti. Bu düşüncüyü önce İngiliz tarihçileri başlatmıştır. Öte yandan islam bir din

² K.K.Aziz, *Britain and Muslim India*, London 1963, s.24

olarak Hristiyanlıkla karşı karşıya geldi. Özellikle Hint müslümanları İngilizler'le dost olmayan bir yaklaşım sergilemeye başlayınca doğal olarak İngilizler de kendi hakimiyetleri içerisindeki bu gruba tepki göstererek olumsuz bir tavır takındılar. Osmanlı Devleti'nde ise; islam hem inanç ve yaşama biçimi, hem siyasi bir konu, politik bir otorite hem de devlet politikasında içerde ve dışarda kaçınılmaz bir yol olarak belirlenmişti.

İngiltere'nin Orta Doğu ve Asya'daki dış politikası; sömürgelerinde yaşayan toplumların durumuyla XIX.yüzyılda Asya ve Ortadoğu'da gittikçe güçlenen Rusya'nın varlığına göre ayarlanıyordu. Bu durumda Osmanlı Devleti'yle İngiltere arasında yüzyılın ilk yarısında birbirlerine yaklaşma ve destek söz konusu oldu. Doğu sorunu ortaya atıldığında İngiltere kendi çıkarları gereği Osmanlı Devleti'ni destekliyordu. Bölgede Rus nüfuzunun artmaması İngiltere'nin çıkarına olduğundan Osmanlıyı desteklemesi doğaldı³. Çar Nikola II 1899'da kızkardeşine yazdığı mektupta "Rusya'nın menfaatleri Yakındoğu, Uzakdoğu ve Güney Afrika'daki İngiliz sömürgeleridir. İngiltere bu bölgeleri sadece telgraf sistemi ile idare ediyor. Yani bu bölgeler fiziki ve coğrafi olarak Rusya'ya daha yakındır."⁴ diyordu. Çıkarları çatışan bu iki devlet bölgedeki tercihlerini yapmak zorundaydılar. İngiltere Hint Müslümanları üzerinde manevi otoritesi olan Osmanlı Devleti'ni tercih etmek durumunda kalıyordu.

XIX. yüzyıl içinde devam eden bu uluslararası ilişkilerin daha fazla ayrıntısına gitmeden Türk-İngiliz ilişkileri ve iki ülke insanından bir taraf olan Britanyalılar'ın Türkler'e bakışını vermeye çalıştığımızda karşımıza, olaylar karşısında fikir değiştiren, devamlı farklılaşan, hükümetin istediği yöne giden bir toplumu gözlemleyebiliyoruz. Bu farklılaşma ve şekillenişleri tıpkı sıvı, alışkan cisimlerin içinde bulunduğu kabın şeklini alması gibi vaziyet alıyordu. Türk-İngiliz ilişkilerinin tarihçesine bakıldığında Napolyon Bonaparte'ın Mısır'ı işgal eden 1798 yılına kadar İngiltere'nin Türkiye ile gerçek anlamda ilişki içine girmediği görülür⁵. İngiliz parlamentosunda sözcü Pitt, İngiltere'nin politikasını Ortadoğuya yöneltmesi gerektiğini söylediği zaman ise yıl 1790'dı. Rusya'nın Karadeniz'e, Fransa'nın Mısır ve civa-

³ A.P. Thomson, *The Imperial Idea and its Enemies* London 1959, s.49

⁴ K.K.Aziz, *Britain and Muslim India*, London 1963, s.26

⁵ Philip P.Graves, *Britain and Türk*, London, s.11

rına göz diktiği bu dönemde İngiltere Kuzey Amerika'da yenilgiye uğramış, ister istemez yönünü ortadoğu ve Hindistan'a çevirmişti. Ticari olarak çok önemli olan Türkiye yolu İngilizler'le Türkler'i gerçek anlamda birbirleriyle karşı karşıya getiriyordu. Uzun deniz yolu ile Hindistan'a gitmektense Anadolu-Mısır-Hindistan yolu daha kısa ve daha ekonomikti. Ekonomik anlamda rakipleri olan Rusya ve Fransa'da Ortadoğu'daki nüfuzlarını hızla arttırmaktaydılar. Böyle bir olgu İngiltere'nin işine gelmiyordu. İngiltere'nin 1800 yılına kadar, yani Malta'yı ele geçirene kadar Akdeniz'de herhangi bir üssü yoktu⁶.

1821'deki Yunan isyanından önce İngiliz Türk ilişkileri, hem düzensizlik içindeki İngiliz Dışişleri sekreteryasında hem de İngiltere için önemli bir yeri olan İngiliz Kamuoyunda birinci dereceden ilgi merkezi değildi. Ancak Lord Byron 1823'te⁷ Yunanistan'a gittiğinde İngilizler'in Yunanlılar'a karşı sempati tohumlarını yeşertti. Byron, İngiliz liberallerinin kutsal ittifaklarını İngiltere'nin dışında da gerçekleştiriyordu. Prusya, Rusya ve Avusturya'da liberalleri etkileyen bir üne sahip olan Byron, kendi çağının da Romantik-Milliyetçi öncülerindendi. Kendi ülkesinin muhafazakarlarının politikası karşısında adeta isyan eden bir tutum içindeydi. O'nun Türkler'i yakından ama olumsuz anlamda ilgilendiren bir tarafı daha vardı ki o da Yunan hayranı oluşuyordu. Byron'un bu çışkulu Yunan hayranlığı tehlikeli olmasına rağmen İngiliz politikasına yeni bir ivme ve canlılık getiriyordu. Türk-Yunan savaşı sırasında İngiliz Dışişleri Bakanı olan G.Canning'e göre kendi ülkesinde Mısırlılar ve Türkler'e karşın Yunanlılar'ın sevilmesi daha normaldi, Yunanlılar'ı tercih edenler de zaten çoğunlukta⁸. Canning bakan olmadan önce dört yıl Hindistan Ticaret kontrolörlüğünü yapmış, İslam dünyasını yakından tanıma fırsatını bulmuştu.

Türk-Yunan Savaşında İngilizler'in politikası oluşurken ilk düşünce Yunan Halkının özgürlük mücadelesini doğrudan desteklemek, diğeri ise bölge halkını (Hıristiyanlar) top yekün Osmanlı Devleti'ne karşı kullanmaktı. Fakat Balkanlar'da Rus üstünlüğüne karşın, İngiliz varlığını kanıtlama girişimi olarak sayılabilecek bu politika pek güvenilir değildi. Dolayısıyla varolan büyük gücü, yani Osmanlı'yı Rus-

⁶ *Ag.e.*, s.12

⁷ *Ag.e.*, s.12

⁸ *Ag.e.*, s.12

ya'ya karşı desteklemek daha uygun alacaktı. İşte asıl zorluk ta burada başlıyordu. Bir yandan Yunanlı'yı desteklerden bir yandan da Rusya'nın hegemonyasına izin vermemek için Osmanlı'ya destek vermek gerçekten çok zor bir politik oyundu.

Yunan Savaşı ile İngiliz kamuoyunda ve basında belirgin hal alan Türkler ve Türk imajı günümüze kadar birçok zızzaklar çezecek ama bazı temel taşları gözümüzden uzak tutmadan bir seyir izleyecektir. Bu temel taşlardan biri Türkler'in Müslüman olması, diğeri doğulu olmasıdır. Araştırmacı Tarihçi Arnold Toynbee "Türkiye denilince daha önce aklımıza Türk halısı, Türk tütünü, İzmir'in inciri, Eskişehir'in Lületaşı gelirdi" diyor⁹. Oysa XIX yy. ve XX.yy. başlarında Türkiye denilince akla "Hasta Adam" gelecektir.

Yunan bağımsızlık mücadelesi başladıktan sonra İngiliz liberallerinin öncülüğünde Yunan sempatizanları faaliyete geçince bunların öncülüğünü Lord Byron üstlendi. Öte yandan bu Yunan hayranlığının tam karşısında oluşan kontra bir hareket ortaya çıktı ki, İngiliz Muhafazakarlarının öncülüğünde ortaya çıkan bu grup da Türk sempatizanlarıydı. Bunların başında da David Urguhart (1805-1877) bulunuyordu. D.Urguhart aynı zamanda 28 Eylül 1827'de Deniz savaşında bizzat Türkler'e karşı savaşan askeri birlik içinde bulunmuştu. Fakat daha sonra Padişah II.Mahmut'un bazı bakanları ve bakanlık alt görevlileri ile samimi dostluklar kurmuştu. Onu Türk Dostu yapan ikinci neden ise Anti-Rus bir düşünceye sahip olmasıydı. Urguhart, Balkanlar'da ve Kafkaslar'da aldığı görevler sırasında da etrafına Türk dostu olduğunu belirten davranış ve sözler söylemekten çekinmiyordu. Ne varki İngiliz Kamuoyu onun bu yöndeki çalışmalarından fazla etkilenmiyor, çünkü Türkler hakkında çok olumsuz şeyler duyuyorlardı. Liberaller genellikle anti-Türk çizgiyi hep canlı tutuyorlar, kampanyalarını da o doğrultuda yönlendiriyorlardı. Ayrıca Balkanlı Hıristiyan azınlıkların batıda ve İngiliz Kamuoyunda dinsel motivasyonu ağır basan bir kötüleme kampanyası oldukça etkili oluyordu.

⁹ Arnold, J.Toynbee, Kenneth P.Kirkwood, *Turkey London*, 1926, s.5

Bulgar isyanında öldürülen 130 Türk'ün intikamı ve isyanı bastırmak için gönderilen 18.000 Türk askesinin bölgede giriştikleri operasyonlarda en azından 12000 kişinin öldürülmesi¹⁰ (Bu rakamlar İngiliz Kaynaklarına aittir.) İngiliz kamuoyunda şok etkisi yapmış, "Türkler Avrupa'da Hıristiyan katliamına giriştiler" propagandasına neden olmuştur. İtalya ve Fransa durum karşısında dehşete düştüklerini söylerken Rusya olayı savaş nedeni saymış, İngiltere ise 9 Kasım 1876'da Lord Beaconsfield'in ağzıyla Türkiye'yi tehdit etmekle yetinmiştir.

Diğer yandan İngiliz Hükümeti kilisenin yüksek makamları tarafından, liberallerden ve Gladstone'ci çevrelerden gelen baskılar karşısında zor anlar yaşıyordu. Ancak yine de hükümetin Lord Beaconsfield'e yazdığı mektupta, bu savaşın ve husumetin büyümesinden çok durdurulmasının İngiliz menfaatlerine daha yararlı olacağı söyleniyordu¹¹. Çünkü Ortadoğu'da Rus çıkarları ile İngiliz çıkarlarının mücadelesi bu tarihten itibaren tehlikeli bir hal alacaktı. Öte yandan İngiltere Başbakanı Palmerston'un Rus aleyhtarı ve Türk yanlısı siyasi politikası da Türk İngiliz ilişkilerini geliştiren önemli etkenlerdendi. Hatta, Palmerston Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa girmeyi (Kırım Savaşı) bile göze aldı. XIX.yy.'da Palmerston ve Dirseali Osmanlı Devleti'nin desteklenmesini isteyen iki İngiliz başbakanıdır. Bu iki başbakan tercihini Rusya'ya karşı Osmanlı'yı desteklemek olarak belirlemişlerdi. Fakat Başbakan Gladstone ve onun liberal partisinin dış politikadaki temel ilkesinin Ortadoğu'da Türk düşmanlığına dayandığını söylemek mümkündür.

İngiliz Kamuoyu Palmerston ve Disraeli'nin politikalarından dolayı Türkler'e düşmanca bakmıyordu. Yani Hıristiyan dünyasındaki barbar Türk imajı, bu dönemde İngiltere'de pek ilgi görmüyordu. Ancak bu durum çok uzun sürmeyecekti. Yukarıda değinildiği gibi, Türkler'in Bulgarlar üzerindeki tutumlarını basın bir vahşet olarak ele alınca, yani müslümanların hıristiyanları katlettiği kanaati uyanınca İngiliz Kamuoyu kolaylıkla Türkler aleyhinde fikir sahibi olacaktı. İngiliz Basınında ve Kamuoyunda Bulgar katliamı olarak geçen bu olay anti-Türkler için bulunmaz bir fırsat doğurdu¹². Bundan sonra İngiliz Ka-

¹⁰ Philip P. Graves, *a.g.e.*, s.28

¹¹ *A.g.e.*, s.28-29

¹² *A.g.e.*, s.26

muoyunu buna yönlendirmek, genel İngiliz çıkarlarına ters düşüyordu. Hint asıllı İngiliz tarihçi K.K.Aziz'e göre¹³ Osmanlı sultanı sadece kendi devletinin lideri değil aynı zamanda İslam dünyasının da lideri durumundaydı. Bu durumda halife siyasi ve dini lider konumuna gelmişti.

İslam'ın Avrupa'da siyasi ve kültürel olarak barınmayacağı, İngilizler'in yazdıkları makaleler ve araştırmalardan da anlaşılıyordu. Günlük gazete ve dergilerde çıkan yorumlar da aynı doğrultuydu. Osmanlı Devleti'nin XIX.yy.'in ikinci yarısında siyasi bir koz olarak ortaya attığı hilafet uzun vadede Osmanlı'nın aleyhine olmakla beraber pratikte yararlı da oluyordu. Müslümanların lideri olan Emin Ali Şiki Trablusgarp'ta Türk-İtalyan savaşında Osmanlı Devleti'nin yanında yer almıştı. Londra'da da Hükümette, Avam kamarasında ve kamuoyunda birçok girişimlerde bulunuyordu¹⁴. İngiltere'nin siyasi yaklaşımı ise; sömürgelerindeki müslümanları daha iyi destekleyebilmek için halifeyi kontrol altında tutmaktı. İngiliz palitacı yazar, Wilfrid Blunt, Hint müslümanlarının halifeye karşı bağımlılık duygusunun oldukça gelişmiş olduğunu vurguluyordu¹⁵.

İngiliz siyaset adamları ve siyaset bilimcileri ülkenin dış politikası hakkındaki görüşlerini, sömürgeleri açısından şöyle değerlendiriyorlardı: Din bütün toplumlar için önemli bir olgudur. Sömürgelerdeki İslami gruplar Hıristiyanlığın doğuya kaymasından endişe duyabilir, bu durum bir çatışmaya sebep olabilir. Ayrıca Ermenistan ve diğer bazı yerlerde, anti-İslamik hareketlerin ortaya çıkması özellikle de Osmanlı Devleti'nde tedirginlik yaratabilir. Kısacası İngilizlerin dış politika uzmanları, Osmanlı içinde ve Hindistan'da anti-İslamik hareketlerin buralarda bir çatışma ortamı hazırlayacağını biliyorlardı. Yine de kendi kısa ve uzun vadeli politikaları için bunları kullanıyorlardı. Örneğin Osmanlı Devleti'ndeki bir Hıristiyan başkaldırısı her zaman için iyi bir iç politika malzemesiydi. Hükümet eğer Osmanlı Devleti aleyhinde bir tavır içindeyse basın ve diğer yollarla, müslümanların Hıristiyanları katlettiği şeklinde propaganda yapıyordu. Zaten İslam; hem farklı bir din olarak, hem de batı insanının

¹³ A.g.e., s.26

¹⁴ A.g.e., s.28

¹⁵ A.g.e., s.27

ulaştığı değerler sistemine benzemeyen bir inanç sistemi olarak İngiliz kamuoyu için olumsuzluk gösterdesiydi. Bu arada sayıları çok az olmakla beraber Doğuyu, İslamı ve Osmanlı'yı sevenler de vardı. Bunlar Sir Alfred Lyall, Sir William Baker, Henryy Crosfield'di¹⁶.

1871'de William Huunter'in müslümanlar aleyhine yazıları içeren kitabına cevap olarak , Sir Alfred Lyall bir çok yazılar yazarak bunları çeşitli gazetelerde yayınlamış, İngiliz kamuoyunda müslümanların imparatorluğun sadık tebalarından olduğunu her yerde ve her fırsatta anlatmıştır. Zaten İngiliz-Hindistan dostluk üyesiydi¹⁷. 1875'den sonra İngiliz Kamuoyunda Büyük Britanya'ya karşı Türk ve İslam dostluğunu içeren yayınlar da görülecektir. Konu ile ilgili basında ve kamuoyunda I.Dünya Savaşı'na kadar çeşitli dalgalanmalar ve yön değiştirmeler oldu. I.Dünya Savaşı başladığında İngiltere hiç bir ülkenin başvurmadığı bir yöntemle başvurarak propaganda savaşına girişecektir.

İngiliz Hükümeti basında işbirliğinde öteye giderek basının önde gelen kişilerine aktif görevler veriyordu. Başbakan Lloyd George'un özel gayretleri ve ilişkileri ile gerçekleşen bu düzenleme savaş sırasında oldukça etkili oldu, hatta II.Dünya Savaşı'nda savaşan ülkeler İngiltere'nin ilk savaştaki uygulamalarını kendilerine örnek aldılar.

Basında Napolyon'cu diye bilinen Lord Nortclif ve kardeşi çok kısa bir zamanda İngiliz basın imparatoru oldular. I.Dünya Savaşı başlarken sahip oldukları gazeteleri şunlardı. The Times, Daily Mail, Daily Murror, The Observer, Sunday Dispatch, Sunday Pictorial ve Evening News. Basının diğer güçlü ismi ise Lord Beaverbrook idi. Bunlar İngiliz basınının en etkili kişileri olarak hükümet ile ortak çalışmaya girdiler. I.Dünya Savaşı süresince hem Başbakan Lloyd George'un siyasi danışmanlığını, hem de düşman ve tarafsız ülkelere karşı propaganda sorumluluğunu üstlenmişlerdi. Basın-Hükümet ilişkisi içerisinde, aldıkları görevleri de gözönüne alırsak İngiliz Kamuoyunu hem iç işlerde hem de dış ülkelere karşı propaganda konusunda uyuracak en ideal kişilerdi. I.Dünya Savaşında İngiliz basınının kamuoyu oluşturmada etkin rol üstlenmesi İngiliz Hükümetine oldukça yararlı

¹⁶ A.g.e., s.27

¹⁷ A.g.e., s.28

oldu. Fakat Türk ve Türkiye için olumsuz bir gelişme olan bu propaganda savaşı Anti-Türk Başbakan Lloyd George'un hükümetini yeniden iktidara getirdi. Böylece 1918 seçimlerine bu yüksek moralle giren koalisyon hükümeti dört yıl daha başa geçiyordu¹⁸.

Lloyd George, liberal partinin genel başkanı, Koalisyon hükümetinin Başbakanı olarak milli mücadele boyunca aktif bir şekilde Türk düşmanlığı yaptı. Winston Churchill'e göre Lloyd George'un Türk ve Yunan uluslarına bakış açısı şöyleydi; Yunanlılar Doğu Akdeniz'in gelecekteki halkını oluşturacaklar, onlar çalışkan, enerjik, üretken insanlardır ve Türk barbarlığına karşı Hıristiyan uygarlığının temsilcileridir. Onlar bizim generallerimizin eğitimi ile çok iyi birer savaşçı olabilirler. Büyük bir Yunanistan İngiliz İmparatorluğu için avantajdır. Yunanlılar geleneksel eğilimleri ve ilgileri ile İngilizlere daha yakındırlar. Şu anda 5-6 milyon nüfusa sahiptiler ama eğer Yunan topraklarının tümünü ellerinde bulundurabilirlerse elli yıl içinde 20 milyonluk büyük bir devlet olmaları hiç de zor olmayacaktır. Ayrıca büyük denizcidirler, donanmalarını hızla geliştiriyorlar ve Doğu Akdeniz'in en büyük gücü olma yolundalar. İngiltere'nin Avustralya'ya, Uzakdoğu'ya, Hindistan'a Süveyş Kanalı yoluyla ulaşabilmesi için ideal güvenlik yolunu temin edebilirler¹⁹. Churchill daha sonra Lloyd George'un bu düşüncelerine karşılık şunları yazıyordu: "Eğer bu dediklerin doğru ise biz niye oraya gidelim? Yani Yunanlı bu denli kuvvetli ise niye yardıma muhtaç? Üstelik oraya gönderebileceğin askerin yok, devamlı parasızlıktan şikayet ettiğine göre maddi yardım yapman da olanaksız. Bu durumda bunların ikisini yapman için kamuoyu desteğinden yoksunsun. Muhafazakar parti geleneksel olarak Türk dostu bir tutum içinde koalisyon hükümetinin destekleyici milletvekilleri ve kabinenin çoğunluğu pro-Türk milletvekillerinden oluşmakta, ayrıca biz dünyadaki en büyük müslüman kitleye hakimiz. Bunların arasında anti-Türk politika ya da Yunan dostu politika izlemeniz çok büyük bir muhalefet oluşturacaktır. Türkler'le dostluk antlaşması yapmak hem İngiltere hem Yunanistan çıkarları gereğidir"²⁰.

¹⁸ Winston S.Churchill, *The Aftermath*, London, 1944, s. 356.

¹⁹ *A.g.e.*, s. 391

²⁰ *A.g.e.*, s. 391

Diğer yandan, Hindistan ile ilgili Bakan Montagu de Hint müslümanlarından gelen baskı karşısında istifa edebileceğini söylüyordu. Türkler ve dünya müslümanları için Hıristiyan azınlıkların bulunduğu Avrupa'dan çekilmek belli oranda anlaşılır olmakla beraber, İzmir ve İstanbul'un Yunanlılar tarafından işgali kabul edilmez bir gerçektir. Bu bir oldu bitti haline getirilemezdi. Mr.Montagu ile birlikte İngiliz Savaş Bakanlığı genel kurmayı ve dış işleri bakanlığı da İzmir'in işgaline şiddetle karşı çıkıyorlar, Başbakanlığa gerekçeli raporlar ve mektuplar gönderiyorlardı. Montagu'nun uyarısının bir tehdit olmadığı gelişen olaylar sonucu bakanlıktan istifası ile anlaşılacaktır²¹. Churchill ise İzmir'in işgali konusunda "Venizelos'un yüzmeye hazır bir ördek edası içinde" olduğunu söyleyerek, 15 Mayıs 1919 Yunanistan'ın İzmir'i işgali her türlü karşı çıkmama rağmen gerçekleşti." der²². Churchill böyle bir işgale İngiltere'nin ihtiyacı olmadığını, zaten Türkler'le yaptığı anlaşma ile istediği takdirde Anadolu'nun her yanına asker çıkarma yetkisi olduğunu söylüyordu. Türkler eğer ille cezalandırılacaksa bunu yine İngilizler yapmalı derken şunu belirtiyordu; Nihayet işgalden on gün sonra kontrolümüz altındaki Türk ordusu direnişçilerle işbirliğine başladılar.

Lloyd George'un Türk düşmanlığı ve Yunan yandaşlığı üzerinde duran Nicolson'a göre; çeşitli nedenlerle açıkca ortaya koymaktan çekindiği iki tutumu vardı: Bunlardan biri Sovyetler'le dostluk öbürü Türkler'e karşı düşmanlıktı. İkincisinin nedenleri arasında ezilmişlere (Osmanlıların ezdiği azınlıklar) duyulan acıma hissinin yanısıra, Türkler'e duyulan nefret de vardı. Çünkü Türkler'in insanlığa hiçbir yararı olmamıştı. Üstelik Lloyd George son derece inanmış bir Hıristiyan olarak (bir ara papazlığı bile düşünmüştü.) haçlı zihniyetinin etkilerini taşıyordu. Ayrıca, Glad Stone'nun Bulgaristan ayaklanması dolayısıyla açmış olduğu büyük kampanyadan beri liberal partinin Türkler aleyhine yerleşik bir önyargısı vardı. Bu arada bazı Yunanlılar'la yakın ilişkileri de sözkonusuydu. Özgürlük mücadelesi yaptığı için Venizelos'a büyük yakınlık ve hayranlık duyuyordu. 1903-1916 yıllarında Londra'da Yunanistan Başkonsolosluğu yapmış olan Sir John Stavridi ikisinin de çok yakın ortak dostuydu. Bir de Nicol-

²⁰ A.g.e, s. 392-393

²⁰ A.g.e, s. 394

sun'un sözünü etmediği Vickers silah firmasının sahibi Yunan asıllı esrarengiz Sir Basil Zaharoff vardı ki onun Paris konferansı kulislerinde özellikle Lloyd George ve Clemenceau üzerinde pek etkili olduğu söyleniyordu. Öte yandan Başbakanlıktan önce Lloyd George'un silah bakanlığı yaptığı dönemlerde Zaharoff ile yakın ilişkisi olduğu da biliniyordu. Basil Zaharoff ve Stavridi şövalye rütbesini de Lloyd George sayesinde elde etmiş, Stavridi daha önce Lloyd George ile birlikte avukat olarak da çalışmıştı. 1918'de Şövalye rütbesini (GBE) alan Zaharoff'a Fransız uyruklu olduğu halde "Sir" ünvanını kullanabilmek gibi pek özel bir hak da yine Lloyd George'un yardımlarıyla verilmiştir²³.

Ahmed Emin Yalman, Lloyd George'un oğlunun 1959'da yayınlanan bir kitabına dayanarak; Lloyd George'un yunanlı bir sabun fabrikası sahibinin karısından etkilendiğini söyler. Ayrıca Yunanlılar'ın İzmir bölgesini işgal edebilmelerinde, Zaharoff'un Clamenceau ve Lloyd George ile olan kişisel ilişkisinden yararlanarak onlara karşı ileri sürdüğü ısrarlı taleplerin önemli ölçüde etkili olduğunu da belirtir. Yunan işgali Fransız emperyalist çıkarlarına aykırı olduğu için Clamenceau'yu kazanmak Zaharoff için elbette daha önemliydi²⁴.

Basını ele geçiren Lloyd George ve yandaşları için İngiliz Kamuyu Türkler'in aleyhine çevirip Yunan sempatzanlığı yaptırmak pek zor olmadı. Hatta gözü dönmüş Türk düşmanı British'lere (İngiliz olmayan İngiliz vatandaşı) bile rastlamak mümkündü. Aslen Avusturyalı olan İngiliz subayı W.A.Lloyd Türkiye'ye gelmiş, belli yerlerinde İngiltere adına görev yapmış olarak The Rewiev of Reviews dergisine şunları yazıyordu: "Türkler asla değişmezler, onlar birer barbardır, asla Avrupa standartlarına ulaşamazlar. Hayvanları çok severler, fakat Hristiyan çocuklarını katletmekten de geri durmazlar. Atlarını çok seven bu insanlar kadınlarına herhangi bir hayvana verdikleri değeri bile vermezler". Türklerin Aydın civarında Rumlar'la olan çatışmasını katliam olarak değerlendirirken bunun sorumlularının Avrupalı Türk dostlarının ve politikacılarının olduğunu belirtiyordu. Ayrıca bu politikacıların üzerinde yoğun bir kamuoyu baskısı olmadan Türklerin ege-

²³ Richard Lewinsohn, Esrarengiz Avrupalı, Zaharoff, 1991, s.90.

²⁴ Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri, İst., 1992, s.257.

menliklerine son verilemeyeceğini yazıyor, Ortodoks Hristiyan kültürünün ve Roma İmparatorluğu geleneğinin yerine barbar türklerin egemenliğini kabul etmenin kötülüklerini anlatıyordu²⁵.

İngiliz toplumunun bazı kesimlerinde yürütülen politika o kadar etkili olmuştu ki 1921 noelinde İngiltere'den Anadolu'da ailesinden uzak noeli geçirecek Yunan askerlerine hediyeler gönderenler bile vardı. Öyle ki Daily Mail gazetesi aracılığı ile adres ve isim belirleme kampanyası taleplerine bile rastlanmaktadır²⁶. Diğer yandan Türkler üzerindeki düşmanlık hislerini sıcak tutmak için Londra'nın merkezi meydanlarından bir olan Trafalgar Square'da her yıl "Anzak günü" adı altında anma törenleri yapıyordu. Bu törenlere hükümetten, ordudan, derneklerden temsilçiler katkı ve organize işlerini de yürütürlerdi. Anzak günü İngiliz patriozmini (yurtseverliğini) canlı tutmak için çok iyi bir örnekti. Avustralya'dan gelip, Gelibolu'da hayatını kaybeden bu insanlar, Büyük Britanya davası için ölmüşlerdi. Duygusal konuşma ve marşlarla iki işlevi birden yerine getiren bu anma törenleri doğal olarak o dönemde Yunan lobcilerinin ve Yunanistan'ın işine yarıyordu.

İngiltere'de; maddi destekçisi Sir Basil Zaharoff olan Yunan lobisinin, Yunan sempatizanları kuruluşların, kilisenin yaptığı birçok çalışmanın yanı sıra, basında çıkan yazılarında Yunanistan'a verdiği desteğin oranı hayli yüksekti. Yalnız bu arada hükümet politikasını ve Yunan tarafını destekleyenler arasında 1921 yılına gelindiğinde bazı kuşkular doğmuş, taraf değiştirenler de olmuştu. Örneğin 18 Kasım 1912'de Daily Mail gazetesindeki başyazıda; Acaba biz yanlış ata mı oynadık?²⁷ sorusunun ardından İngiltere'nin çıkarlarının Yunanlıları değil Türkleri desteklemek olduğu vurgulanmıştır. 1921 yılına gelindiğinde İngiliz Hükümeti ve Kamuoyunun belli bir değişime gereksinim duyduğunu; İngiliz Hükümetinin Anadolu'da Kuvay-ı Milliyeciler ve Mustafa Kemal ile kurmaya çalıştığı kontakta anlıyoruz. 1921 yılı başlarında İngiliz dışişleri Mustafa Kemal ile ilgili raporlar istemeye başlamıştı²⁸. Zaten koalisyon hükümetinde sandalye olarak azınlıkta

²⁵ W.A.Lloyd, "Turkish Massacres in Asia Minor", *The Review of Reviews*, 1922.

²⁶ *Daily Mail*, 16 Aralık 1921.

²⁷ *Daily Mail*, 18 Aralık 1921.

²⁸ *Foreign Office "F.O" 371*, Askhoff'un hazırladığı rapor.

olmasına rağmen yüksek prestijinden dolayı Başbakan olan Lloyd George sıkıştırmaya başlamıştı. Muhafazakarlar çoğunlukta oldukları halde başbakanın liberal partiden olması onları tabandan gelen bir baskı ile karşı karşıya getirmişti. Artık hükümetin barış zamanı halkı belli ulusal sorunlarla oyalayacak bahanesi de kalmamıştı. Yani I.Dünya Savaşı boyunca halktan beklenen ve istenen fedakarlık biktirmişti. Savaşın tüm dünyada sona erdiği halde, Ortadoğuda yeni bir savaşa İngiliz devletinin de halkının da takati yoktu. Ayrıca uzun yıllar ertelenen grevler ülkeyi dalga dalga sarmaya başlıyor, maden işçilerinin grevi hükümet krizine yol açıyordu. İrlanda ise başlıbaşına büyük bir sorundu.

Basın kamuoyunda beliren isteklere daha fazla duyarsız kalamıyor, özellikle Dailly Herald hükümeti sert bir biçimde eleştiriyordu²⁹. Bir yandan da Türk dostu muhafazakarlar, Hintli müslümanlar, emekli bazı subaylar, Anadolu'daki durumu protesto etmek , kamuoyuna duyurmak için girişimlerde bulunuyorlardı. Bazı yayın organlarında örneğin İslamic News³⁰ ve The Moslem World'da çıkan yazıların kamuoyunda etkileri görüldü. Yunanlılar'ın Türk köylüsüne, kadın-kız, çoluk-çocuk demeden yaptığı katliamı protesto eden halk mitingleri yapılmaya başlandı. Bunlardan biri 23 Haziran Perşembe Caxton Hall'de yapıldı. Başkanlığını Lord Lamington'un yaptığı üç kişilik konuşmacı grubun diğer ikisi milletvekiliydi. Aubrey Herbert ve Walter Guinness³¹ Anadolu'daki Yunan mezalimini İngiliz halkına anlatırken savaş yılmı halk, barış yanlısı kitlelere dönüşüyordu. Bunlar aynı zamanda Yunanistan'ı da desteklemiyorlardı.

Bir diğer örnek de: Yine The Review of Reviews dergisindeki, Roy Elston'un *The Türk of Anatolia* başlıklı yazısıdır³². Yazar Anadolu Türkünü tanıtırken oldukça objektif bir ifade kullanarak "Türkler ne Pier Loti'nin idealize ettiği gibi mükemmel ne de Ermeni ve Yunan yanlılarının tanıttığı gibi barbar ve kötüdür. Türkler gerçekten normal insanlardır" demiştir. Ayrıca "Yunanlılar, Ermeniler ve Türkler normal zamanlarda birbirleri ile oldukça kaynaşmışlardır. Hatta bu kaynaşma

²⁹ *Dailly Herald* sürekli olarak hükümeti eleştiren bir politika izlemekle dikkat çeker.

³⁰ *İslamic News*, 16 Haziran 1921

³¹ *İslamic News*, 16 Haziran 1921

³² *Review of Reviews*, 1922

ile ortak ahlaki değerler doğmuştur. Gerçekte Türkler Yunan ve Ermeni'den ne kötüdür ne de daha iyidir" diyerek devam eden yazar; batı düşüncesiyle doğu insanını karşılaştırarak Anadolu'ya iyimser baktığını da söyler.

Bu döneme ait elimizde, ondan fazla gazete 20'den fazla dergi olduğundan konu ile ilgili örnekleri çoğaltmak mümkündür. Sonuç olarak; İngilizler'in kültür olarak Yunanlılar'a daha yakın bir millet olduğu da göz önüne alınacak olursa, Yunanlılar'a duydukları sempati hoşgörülebilir. Ancak Türkler konusunda tarihin birçok evresinde uyguladıkları çifte standart insanlığın ulaştığı evrensel değerler açısından kabul edilemeyecek davranışlardır. Elbette ki hükümet ve devlet basın yoluyla tercihlerini yaparken kendi çıkarlarını gözetecektir. Ancak İngiltere çıkarları uğruna doğru olmadığını bildikleri halde Türkler aleyhine birçok iddialar ortaya atarak uzun süre de savunuculuğunu yapmıştır.

Konu ile ilgili en çarpıcı örnek Ermeniler'le ilgili tutumu olmuştur. Paris konferansında Ermeni temsilciler kendilerinin mali, sosyal eğitim ve moral olarak bir devlet kurmaya muktedir olduklarını söylediklerinde İngiltere bunu onaylamış, bir Ermenistan devletini kurabilecek alt yapının varlığından bahseden iddiayı kabul etmişti. Fakat diğer yandan basın kanalıyla Türkler'in Hıristiyan Ermeniler'e yaşama hakkını dahi çok gördüğünü, onlara devamlı eziyet ettiğini, aşağıladığını yayarak kamuoyunu yönlendirmesi çifte standardın açık göstergesiydi. Çünkü yüzyıllardır Osmanlı egemenliği altında yaşayan Ermeniler ya çok mağdur edilmişler devlet kuracak alt yapıları eksiktir, ya da devlet kuracak dirilikte bir toplum olarak yaşayan Ermeniler söylendiği, yayıldığı kadar ezilmemişti.

